

માતા-પિતાની વચ્ચે પિસાતું અને ખેંચાતું બાળક

પાંચ અને ત્રણ વર્ષનાં બે બાળકોને એમનાં પિતા અને દાદીને હવાલે કરીને એક બહેન પોતાના પ્રેમી સાથે ભાગી ગયાં. સંતાનોને એનાં દાદી અને પિતા ઉછેરી રહ્યાં છે. માનો ક્યાંય પત્નો નથી... માને ભયાનક રીતે મારતા અને શરાબી પિતા સાથે છૂટાછેડા લેવા માટે માએ અરજી કરી છે, પરંતુ બાળકોની કસ્ટડી કોને મળવી જોઈએ એના ઝઘડામાં ચાર વર્ષથી છૂટાછેડા થયા નથી... એક યુવાન છોકરીના પિતાએ દેવામાં ડૂબીને સંન્યાસ લઈ લીધો, માએ આપઘાત કર્યો, કાકાએ છોકરીનાં લગ્ન જે પહેલો દેખાયો તે મુરતિયા સાથે કરી નાખ્યાં. છોકરી કંઈ સમજે એ પહેલાં એને બાળકો થઈ ગયાં... બાવીસ વર્ષની છોકરી પાંચ વર્ષના છોકરાની મા છે, હવે એને પ્રેમ થયો છે, પણ પ્રેમી સંતાનોને રાખવાની ના પાડે છે. લગ્નેતર સંબંધ પકડાઈ જતાં પતિ પોતાની પત્નીને ઘરમાં રાખવાની ના પાડે છે. સંતાનો કોનાં છે એ વિશે સમસ્યા ઊભી થઈ છે. ઝઘડો કોર્ટ સુધી પહોંચ્યો છે. આ બધા ઝઘડા, કેસિસ ફેમિલી કોર્ટમાં આવે છે. આપણને ખબર પણ નથી એવી બાબતો અને મુદ્દા આ ફેમિલી કોર્ટમાં ચર્ચાતાં હોય છે. ફક્ત છૂટાછેડા અને એલીમની સિવાય પણ અહીં એવી ઘણી બાબતો છે જે આપણું હૃદય વલોવી નાખે. ફેમિલી કોર્ટમાં એકાદ વાર હાજરી આપવા જેવી છે... છૂટાછેડા લેવા આવેલાં અનેક દંપતી એકબીજાંની સાથે જે રીતે વર્તતાં હોય છે એ જોઈને આપણને પ્રશ્ન થયા વગર રહેતા નથી, ‘આટલી બધી કડવાશ અને આટલો બધો ધિક્કાર ક્યાંથી આવતો હશે? જે બે જણાં પોતાની જિંદગી વહેંચવાનું

નક્કી કરીને એકબીજાં સાથે જોડાય, સુખ-દુઃખમાં સાથે રહેવાનાં વચનો આપે, એમને અચાનક શું થઈ જતું હશે?’

ડિવોર્સ કે છૂટાછેડા શબ્દ હવે આ સમાજ માટે બહુ નવો નથી. આજથી એક-દોઢ દાયકા પહેલાં દીકરી છૂટાછેડા લેવાની વાત કરે તો માતા-પિતા એને સમજાવી-પટાવીને સાસરે પાછી મોકલવા માટે જે થાય તે બધું કરી છૂટતાં. સમાજના બે-ચાર મોભીઓ કે વડીલોને વચ્ચે નાખીને પણ લગ્ન ટકી જાય એ માટેના તમામ પ્રયાસો કરવામાં આવતા. ભારતીય સમાજમાં લગ્ન સંસ્થા નહીં સંસ્કાર છે. એક વ્યક્તિને આપવામાં આવતા સોળ સંસ્કારોમાં લગ્નનું સ્થાન મહત્ત્વનું છે. બે વ્યક્તિઓ સાથે સાથે વૃદ્ધ થાય અને એકબીજાંનો સહારો બને એવી ફિલોસોફી સાથે ભારતીય સમાજમાં લગ્નો કરાવવામાં આવે છે અને એ જ ફિલોસોફી સાથે ટકે એવો પ્રયાસ પણ કરવામાં આવે છે. જો કે, છેલ્લા થોડા સમયથી ડિવોર્સની સમસ્યા જંગલની આગની જેમ ફેલાતી જાય છે. હજી તો લગ્ન થયાના સમાચાર મળે એ પહેલાં ક્યારેક બે વ્યક્તિઓના છૂટા પડ્યાના સમાચાર આપણા સુધી પહોંચે એવું પણ બને. હવેનાં માતા-પિતા દીકરીને સમજાવી-પટાવીને પાછી મોકલવાને બદલે જમાઈ અને એના પરિવારને પાઠ ભણાવવામાં માને છે! બીજી તરફ વહુ સાથે ન ફાવે કે વહુના પરિવાર સાથે સમસ્યા ઊભી થાય એટલે સહુથી પહેલો વિકલ્પ છૂટાછેડાનો પસંદ કરવામાં આવે છે. છાપામાં આવતી લગ્નવિષયક જાહેરાતો કે શાદી-કોમ જેવી વેબસાઇટ્સ પર નજર નાખીએ તો સમજાય કે ‘નિર્દોષ ડિવોર્સી’ની સંખ્યા કુંવારા કરતાં વધી જવામાં બહુ વાર નથી.

લગ્ન થાય એટલે સાથે રહેવું જ જોઈએ, છૂટા ન જ પડવું જોઈએ, જે ઘરમાં ડોલી ઊતરે અર્થાં ત્યાંથી જ ઊઠવી જોઈએ, આવી બધી અર્થ વગરની કે જૂની-પુરાણી માન્યતાઓને એક બાજુ મૂકીએ તો પણ છૂટાછેડાનાં કારણો હવેના સમયમાં એટલાં બધાં નજીવાં અને નકામાં હોય છે કે આપણને આઘાત લાગે. એક પતિ-પત્ની છૂટાં પડે તો બહુ તકલીફ નથી થતી. સમાજ થોડા દિવસ વાતો કરીને ચૂપ થઈ જતો હશે, પરંતુ એક માતા-પિતા છૂટાં પડે ત્યારે એનાં વર્તુળો બહુ દૂર સુધી ફેલાય છે. એક બાળક માટે એની મા કે એના પિતા બેમાંથી કોઈ ઓછું કે વતું નથી હોતું. બાળક નાનું હોય ત્યારે એનું એન્ટેચમેન્ટ સ્વાભાવિક રીતે એની મા સાથે હોય છે. એની રોજિંદી જરૂરિયાતો અને સલામતી બંને એની મા વધુ સારી રીતે સમજે છે અને પૂરી કરે છે. કોર્ટ પણ સામાન્ય રીતે બાર વર્ષથી નીચેના બાળકની કસ્ટડી માને આપવાનું પસંદ કરે છે. કેટલાક પરિવારોમાં જ્યારે છૂટાછેડા થાય ત્યારે સંતાનની કસ્ટડી લેવા માટે બહુ ધમાધમ થાય છે.

નવાઈની વાત એ છે કે દીકરીની કસ્ટડી લેવા માટે એટલી ખેંચાખેંચ નથી થતી જેટલી દીકરાની કસ્ટડી લેવા માટે થાય છે! કેટલીક વાર તો એક યુગલને જો દીકરો અને દીકરી હોય તો દીકરો પિતાને જોઈતો હોય ને દીકરીની કસ્ટડી લેવા પિતા તૈયાર ન થાય, આવા પણ કિસ્સા નજર સામે આવે છે ત્યારે આપણે ક્યા વિકાસની ચર્ચા કરીએ છીએ એવો પ્રશ્ન થયા વગર રહેતો નથી. કેટલીક વાર બાળક એ પિતાનું કે માનું નાક દબાવવાનું સાધન બની જતું હોય છે. મા સાથે ન ફાવતું હોય અથવા મા પરિવારને હેરાન કરતી હોય, ઝઘડા કરતી હોય ત્યારે છૂટાછેડા સિવાય કોઈ વિકલ્પ ન હોય એ પછી પણ પિતાનો સ્નેહ અને લાગણી સંતાન સાથે અતૂટ હોય એવું બને. એવા સમયે છોકરીનો પરિવાર બાળકના પિતા પાસેથી પૈસા પડાવવાની લાલચે કે ક્યારેક તો ફક્ત હેરાન કરવા માટે પણ સંતાનની કસ્ટડી નહીં સોંપીને પોતાનો ઇગ્નો પુરવાર કરવા મથે છે.

આ અને આવા અનેક કિસ્સા આપણે સહુ જાણીએ છીએ, પરંતુ આ બધા કિસ્સામાં મા હારે કે જીતે, પિતા હારે કે જીતે અંતે તો હાર બાળકની જ થાય છે. એને તો બંને સાથે રહેવું હોય છે. એને માટે એનો સંપૂર્ણ પરિવાર એ જ એની જરૂરિયાત હોય છે. ખાસ કરીને જે પરિવારમાં બાળકનું એટેચમેન્ટ બંને સાથે હોય એ પરિવારમાં આવા ડિવોર્સ બાળકની માનસિકતાને છિન્ન-ભિન્ન કરી નાખે છે. હિન્દીના જાણીતા નવલકથાકાર મન્નૂ ભંડારીની નવલકથા ‘આપ કા બન્ડી’ એક વાર વાંચી જવા જેવી છે. છૂટાં પડેલાં માતા-પિતા પોતપોતાનો સંસાર ગોઠવી લે છે, પરંતુ નાનકડા બન્ડીને ક્યાંય ગોઠવું નથી. એને માટે માનો નવો પરિવાર અને પિતાની નવી પત્ની બંને સાથે જીવવું મુશ્કેલ થઈ જાય છે! આવું કેટલા પરિવારોમાં થતું હશે?

એક સાઈકોલોજિકલ સરવે મુજબ ગુનાખોરીની દિશામાં વળતા મોટા ભાગના લોકોનું બાળપણ તિરસ્કૃત અને એકલવાયું જોવા મળ્યું છે. શરાબી પિતા અને પોતાનો રસ્તો શોધી લેતી મા આવાં બાળકોને બરબાદ કરવાના કારણમાં જોવા મળ્યાં છે. આ સમસ્યા માત્ર ઝૂંપડપટ્ટીમાં છે, નીચલા મધ્યમવર્ગમાં છે એવું નથી. સમાજના ક્રિમિલેયર કહી શકાય એવા ઉચ્ચ મધ્યમવર્ગમાં પણ જ્યારે છૂટાછેડા થાય છે ત્યારે બાળકોની કસ્ટડી માટેની ખેંચાખેંચ કોઈ કૂતરા-બિલાડા માંસના ટુકડા માટે ઝઘડતાં હોય એવી ઘૃણાસ્પદ હોય છે! અમીર અને સંભ્રાત ઘરનાં સંતાનો સિગરેટ, શરાબ કે ડ્રગ્સની લતે ચડી જાય છે એના કારણમાં માતા-પિતાનું ઇગ્નોરન્સ-અવગણના અને પરિવાર તરફથી નહીં મળતી સલામતી મુખ્ય છે.

કદાચ ન જ ફાવે અને છૂટાં પડી જ જવું પડે તો માતા-પિતા બંનેએ ફક્ત પતિ-પત્ની કે સ્ત્રી-પુરુષ તરીકે નહીં પણ એક જવાબદાર અને સમજદાર માતા-પિતા તરીકે વિચારવું જોઈએ. સાથે રહેવું જ જોઈએ, એકબીજાંને સહન કરી લેવાં જોઈએ એવી જૂની વાતો ઘૂંટવાનો અર્થ નથી, પરંતુ જે જીવને આપણે આ પૃથ્વી પર લાવ્યાં છીએ, એ જીવ પોતાની જવાબદારી લેતો ન થઈ જાય ત્યાં સુધી એની જવાબદારી લેવાની આપણી માનવીય ફરજ કેમ ચુકાય? એક સ્ત્રી માટે જે પતિ છે, જેને એ ધિક્કારે છે અથવા કડવાશથી ભરાઈ ગઈ છે એ જ પતિ બાળક માટે તો એનો પિતા છે. એક પુરુષ માટે જે સ્ત્રીને એ ધિક્કારે છે, એક પત્ની તરીકે જે સ્ત્રી કદાચ ઊણી ઊતરી છે એ સ્ત્રી એના બાળક માટે મા છે. એક બાળકને એના પિતાથી કે માથી જુદા પાડવાનો અધિકાર આ જગતની કોઈ વ્યક્તિ પાસે નથી. ગમે તેટલો વિરોધ હોય તો પણ એક બાળકને એના પિતાને મળવાની ઈચ્છા હોય તો માએ એમાં આડા ન ઊતરવું જોઈએ. અંગત તિરસ્કાર અને કડવાશને વચ્ચે લાવ્યા વગર એ પિતા કેવી વ્યક્તિ છે એનો નિર્ણય બાળકને પોતાને જ કરવા દેવો જોઈએ. એવી જ રીતે એક મા ઘર છોડીને ચાલી ગઈ, બીજા પુરુષના પ્રેમ પડી કે કકળાટ કરતી વ્યક્તિ છે એ વાતને બાળકના મન પર કોઈ ઉઝરડાની જેમ ઘસ્યા વગર એની મા કેવી વ્યક્તિ છે એ એને જ નક્કી કરવા દેવું જોઈએ.

આપણે બધા વૃદ્ધાશ્રમો વિશે ચિંતા કરીએ છીએ. વૃદ્ધોને ઘરમાંથી કાઢી મૂકતાં સંતાનોને આપણે જાત-જાતની ને ભાત-ભાતની સલાહો પણ આપીએ છીએ, પરંતુ વૃદ્ધોનું જીવન તો લગભગ પૂરું થયું છે અથવા થઈ જશે એમ માની લઈએ તો આ ઊગીને ઊભા થતા જીવો વિશે આપણને કેમ ચિંતા નથી થતી?

તમે કોની 'સાઇડ' છો?

એક સારા પ્રોજેક્ટમાં પતિ-પત્ની બંને કામ કરતાં હોય. એક સ્ત્રી, આ પ્રોજેક્ટમાં જોડાય. આ સ્ત્રીની ક્ષમતા, આવડત કે ટેલેન્ટ વિશે કોઈ શંકા ન હોય તેમ છતાં જે યુગલ આ પ્રોજેક્ટ પર કામ કરી રહ્યું છે એમાં પત્નીને ઇગ્નો પ્રોબ્લેમ થવાના શરૂ થાય! નાની નાની વાતમાં વાંધા પડવા માંડે. 'આમ કેમ બોલી?' 'આમ કેમ હસી?' 'આ રીતે કેમ વર્તી?' થી શરૂ કરીને એનું સૂચન કે સજેશન બરોબર ન હોય તેમ છતાં સ્વીકારાવું જ જોઈએ, એવા દુરાગ્રહો સાથે જો એક સ્ત્રી અને બીજી સ્ત્રી વચ્ચે સમસ્યા થવા માંડે તો પ્રોજેક્ટ સાઇડ પર રહી જાય! સામાન્ય રીતે ટેલેન્ટેડ અને કોન્ફિડન્ટ સ્ત્રીઓ આવી અર્થ વગરના ચંચૂપાત સહી શકતી નથી. ખાસ કરીને જ્યારે પ્રોફેશનલ સમસ્યા હોય ત્યારે સફળ સ્ત્રીઓ પ્રોજેક્ટ છોડવાનું પસંદ કરે પણ કકળાટ કે રોજની કીચકીચ સહન કરવાનું એમને અનુકૂળ આવતું નથી... આમાં સૌથી ખરાબ સ્થિતિ એ પુરુષની થાય જેણે પેલી બીજી સ્ત્રીને માત્ર એની ટેલેન્ટ ખાતર આ પ્રોજેક્ટમાં જોડાવાનું આમંત્રણ આપ્યું હોય... મહત્ત્વ પ્રોજેક્ટનું છે કે અંગત ઝઘડાનું? ઝઘડા માટે સારે કોઈ કારણ છે ખરું, કે પછી આ માત્ર એક પત્ની તરીકેની અસલામતી અને પોતાનું મહત્ત્વ પુરવાર કરવાની કોઈ અટેન્શન સિકિંગ વૃત્તિ અને સામેની વ્યક્તિને નાની દેખાડવાની પ્રવૃત્તિ છે! પતિ-પુરુષ આ વાત સમજે છે, એટલે પ્રોજેક્ટના હિતમાં ક્યારેક પોતાની પત્નીને સમજાવાનો પ્રયાસ કરે છે, પરંતુ આવી પરિસ્થિતિમાં એક સવાલ અચૂક પુછાય છે કે, "તમે કોની સાઇડ છો?" ત્યારે પુરુષે નિર્ણય કેવી રીતે લેવાનો? પ્રોફેશનલ કે પર્સનલ? જો પત્નીનો પક્ષ લે તો પ્રોજેક્ટ પર અસર થાય છે,

જો પ્રોજેક્ટ માટે થઈને બીજી સ્ત્રીનો પક્ષ લે તો ગૃહકલેશ અને શંકાનાં બીજ રોપાય છે...

આ માત્ર પ્રોફેશનલ સમસ્યા નથી, નવી પરણીને આવેલી પુત્રવધૂ થોડા જ મહિનામાં પોતાના પતિને પૂછે છે, “તમે કોની સાથે છો? તમારી મમ્મીની કે મારી?” પુરુષ માટે નિર્ણય કરવો અઘરો નહીં અસંભવ છે. જે માએ એને આટલા વર્ષ સ્નેહથી ઉછેર્યો, ઉજાગરા કર્યા, કાળજી લીધી એ મા કદાચ ખોટી પણ હોય અને એ વાત એને સમજાતી પણ હોય તોય આ વાત માને મોઢામોઢ કહી દેવી સરળ નથી... બીજી તરફ પત્ની છે, સેક્સ છે, પ્રેમ છે, ઘરની શાંતિ છે અને ભવિષ્ય છે... કોની સાથેડ લેવાની? કેમ?

બહુ આશ્ચર્યની વાત છે, પરંતુ આ સવાલ પૂછતા પુરુષો પ્રમાણમાં ઓછા જોવા મળશે... વાત ઇગ્નો પર ન આવે ત્યાં સુધી સામાન્ય પુરુષ પોતાની પત્નીને આવી કોઈ પસંદગી કરવા મજબૂર કરતો નથી! ભાઈ કે પતિ, પિતા કે પતિ, બોસ કે પતિ જેવા સવાલો ચોક્કસ આવે છે, પરંતુ પ્રમાણમાં ઓછા!

આના કારણમાં કદાચ એવું છે કે પુરુષને અહંકારી, ઇગ્નોઈસ્ટિક પ્રોજેક્ટ કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ પુરુષ કરતાં સ્ત્રીનો ઇગ્નો પ્રમાણમાં વધુ તીવ્ર અને વધુ અઘરો છે. સ્ત્રીનો ઇગ્નો અસલામતીમાંથી આવે છે, ઇન્ફિરિયારિટીમાંથી આવે છે. અસલામતી અને લઘુતાગ્રંથિમાંથી આવતો આ ઇગ્નો સામેની વ્યક્તિને હરાવીને જ જંપે છે. એમાંય, સ્ત્રીના ડીએનએમાં અસલામતી છે. ગમે તેટલી સફળ અને પ્રસિદ્ધ સ્ત્રી પણ એક ઉંમરે પહોંચ્યા પછી કોઈ કારણ વગર અસલામત થઈ જતી જોવા મળે છે. સ્ત્રીને એવું શીખવવામાં આવ્યું છે કે એની સલામતી, પ્રસિદ્ધિ, સફળતા બધું જ એની યુવાની સાથે સંકળાયેલું છે. એ માને છે કે એનો પુરુષ પણ, (પતિ કે પ્રેમી) એને ત્યાં સુધી જ પ્રેમ કરશે જ્યાં સુધી એ યુવાન અને ખૂબસૂરત છે. આવા સમયમાં જ્યારે કોઈ પ્રોફેશનલી ટેલેન્ટેડ, સફળ અને મહેનતુ સ્ત્રી સાથે એનો ટકરાવ થાય છે ત્યારે એની કારકિર્દીની સામે એનું પત્નીત્વ કે સ્ત્રીત્વ આવીને ઊભું રહી જાય છે. પતિ જ્યારે બીજી સ્ત્રીનાં વખાણ કરે કે એની સાથે વધુ નિકટ હોય ત્યારે સ્ત્રીને લાગે છે કે ઓણે એના પતિને સાચવવો જોઈએ, પકડી રાખવો જોઈએ... સત્ય તો એ છે કે પુરુષ જે સ્ત્રીનાં વખાણ કરે છે, અથવા જેને માટે આદર ધરાવે છે એ સામેની સ્ત્રીનું પ્રોફેશનલવિઝમ મહેનત કે ટેલેન્ટ છે... એનું સ્ત્રીત્વ નહીં. આ વાત જો પત્ની સમજે, તો પ્રોજેક્ટ અને પ્રેમ બંને ટકી જાય... પણ દુર્ભાગ્યે એમ થતું નથી. પ્રશ્ન પુછાયા વગર રહેતો નથી, “તમે કોની સાથેડ છો?”